

KODEKS WYBORCZY

KOMENTARZ

Tom 1

Komentarz do artykułów 1–151

Prace Naukowe

Uniwersytetu Śląskiego
w Katowicach
nr 3611

50 lat
Uniwersytetu
Śląskiego
w Katowicach

KODEKS WYBORCZY

KOMENTARZ

Tom 1

Komentarz do artykułów 1–151

Redaktor

Artur Biłgorajski

Autorzy

Artur Biłgorajski

Artur Ławniczak

Tomasz Strzałkowski

Redaktor serii: Prawo
Andrzej Matan

Rezensenci
Krystian Complak
Rafał Tkacz

Stan prawny na dzień 31 sierpnia 2017 r.

Redaktor: Barbara Todos-Burny
Projektant okładki: Magdalena Starzyk
Redaktor techniczny: Barbara Arenhövel
Łamanie: Alicja Załęcka

Copyright © 2017 by
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

ISSN 0208-6336
ISBN 978-83-226-3186-7
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-3187-4
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Bankowa 12B, 40-007 Katowice
www.wydawnictwo.us.edu.pl
[e-mail: wydawus@us.edu.pl](mailto:wydawus@us.edu.pl)

Wydanie I. Ark. druk. 18,0. Ark. wyd. 20,5. Papier
offset. kl. III, 90 g Cena 34 zł (+ VAT)

Druk i oprawa:
„TOTEM.COM.PL Sp z o.o.” Sp.K.
ul. Jacewska 89, 88-100 Inowrocław

Autorzy

Artur Biłgorajski

doktor nauk prawnych, Uniwersytet Śląski w Katowicach, radca prawny

Komentarz do art. 1–53

Artur Ławniczak

doktor habilitowany nauk prawnych, Uniwersytet Wrocławski

Komentarz do art. 104–151

Tomasz Strzałkowski

doktor nauk prawnych, Wyższa Szkoła Bankowa we Wrocławiu

Komentarz do art. 53a–103

Spis treści

Uwagi wprowadzające (<i>Artur Biłgorajski</i>)	11
Wykaz ważniejszych skrótów	19

KODEKS WYBORCZY

DZIAŁ I. Przepisy wstępne	25
Rozdział 1. Przepisy ogólne (art. 1–9)	25
Rozdział 2. Prawa wyborcze (art. 10–11).	37
Rozdział 3. Obwody głosowania (art. 12–17)	71
Rozdział 4. Rejestr wyborców (art. 18–25)	82
Rozdział 5. Spis wyborców (art. 26–37)	92
Rozdział 5a. Przekazywanie informacji o wyborach wyborcom (art. 37a–37d)	108
Rozdział 6. Przepisy wspólne dla głosowania (art. 38–53)	113
Rozdział 6a. Głosowanie korespondencyjne (art. 53a–53l)	132
Rozdział 7. Głosowanie przez pełnomocnika (art. 54–61).	152
Rozdział 7a. <i>Głosowanie korespondencyjne przez wyborców niepełnosprawnych (art. 61a–61j), (uchylony)</i>	166
Rozdział 8. (uchylony), (art. 62–68)	170
Rozdział 9. Ustalanie wyników głosowania w obwodzie (art. 69–81).	171
Rozdział 10. Protesty wyborcze (art. 82–83).	190
Rozdział 11. Komitety wyborcze (art. 84–103)	196
Rozdział 12. Kampania wyborcza (art. 104–115)	231
Rozdział 13. Kampania wyborcza w programach nadawców radiowych i telewizyjnych (art. 116–122)	244
Rozdział 14. Finansowanie wyborów z budżetu państwa (art. 123–124)	247
Rozdział 15. Finansowanie kampanii wyborczej (art. 125–151)	250
Bibliografia	281
Publikacje	281
Orzecznictwo	284
Akty normatywne.	285
Inne dokumenty	286
Netografia	288

Table of contents

Introductory remarks (<i>Artur Bilgorajski</i>)	11
Abbreviations	19

ELECTION CODE

PART I. Introductory regulations	25
Chapter 1. General regulations (Art. 1–9)	25
Chapter 2. Voting rights (Art. 10–11)	37
Chapter 3. Polling districts (Art. 12–17)	71
Chapter 4. Register of voters (Art. 18–25)	82
Chapter 5. List of voters (Art. 26–37)	92
Chapter 5a. Providing information about the elections to voters (Art. 37a–37d)	108
Chapter 6. Common election-related regulations (Art. 38–53)	113
Chapter 6a. Postal voting (Art. 53a–53l)	132
Chapter 7. Voting by proxy (Art. 54–61).	152
Chapter 7a. <i>Voting by post by disabled voters (Art. 61a–61j)</i> , (revoked)	166
Chapter 8. (revoked), (Art. 62–68)	170
Chapter 9. The establishment of the results of the vote in the polling district (Art. 69–81).	171
Chapter 10. Electoral protests (Art. 82–83)	190
Chapter 11. Electoral committees (Art. 84–103)	196
Chapter 12. Electoral campaign (Art. 104–115).	231
Chapter 13. The electoral campaign in the programmes of radio and television broadcasters (Art. 116–122)	244
Chapter 14. Financing the elections from the state budget (Art. 123–124)	247
Chapter 15. Financing the electoral campaign (Art. 125–151)	250
Bibliography	281
Publications	281
Judicial decisions	284
Regulatory acts	285
Other documents	286
A bibliography of internet texts	288

Inhaltsverzeichnis

Vorbemerkungen (<i>Artur Bilgorajski</i>)	11
Verzeichnis von wichtigsten Abkürzungen	19

WAHLORDNUNG

TEIL I. Einleitende Bestimmungen	25
Kap. 1. Allgemeine Bestimmungen (Art. 1–9)	25
Kap. 2. Wahlrechte (Art. 10–11)	37
Kap. 3. Wahlkreise (Art. 12–17)	71
Kap. 4. Wählerverzeichnis (Art. 18–25)	82
Kap. 5. Wählerliste (Art. 26–37)	92
Kap. 5a. Aufklärung der Wähler über Wahlen (Art. 37a–37d)	108
Kap. 6. Gemeinsame Abstimmungsbestimmungen (Art. 38–53)	113
Kap. 6a. Briefwahl (Art. 53a–53l)	132
Kap. 7. Abstimmung durch einen Bevollmächtigten (Art. 54–61)	152
Kap. 7a. <i>Briefwahl von behinderten Wählern (Art. 61a–61j)</i> , (aufgehoben)	166
Kap. 8. (aufgehoben), (Art. 62–68)	170
Kap. 9. Festlegung von Wahlergebnissen im Wahlkreis (Art. 69–81)	171
Kap. 10. Wahlproteste (Art. 82–83)	190
Kap. 11. Wahlkomitees (Art. 84–103)	196
Kap. 12. Wahlkampagne (Art. 104–115)	231
Kap. 13. Wahlkampagne in Rundfunk- u. Fernsehprogrammen (Art. 116–122)	244
Kap. 14. Haushaltsfinanzierung der Wahlen (Art. 123–124)	247
Kap. 15. Finanzierung der Wahlkampagne (Art. 125–151)	250
Bibliografie	281
Publikationen	281
Judikatur	284
Juristische Gesetze	285
Andere Urkunden	286
Bibliografie von Internettexten	288

Содержание

Введение (<i>Артур Билгорайски</i>)	11
Перечень важнейших сокращений	19

ИЗБИРАТЕЛЬНЫЙ КОДЕКС

ЧАСТЬ I. Введение	25
Глава 1. Общие положения (ст. 1–9)	25
Глава 2. Избирательные права (ст. 10–11)	37
Глава 3. Избирательные округа (ст. 12–17).	71
Глава 4. Реестр избирателей (ст. 18–25)	82
Глава 5. Список избирателей (ст. 26–37)	92
Глава 5а. Передача информации о выборах избирателям (ст. 37а–37д)	108
Глава 6. Общие положения для голосования (ст. 38–53)	113
Глава 6а. Дистанционное голосование (ст. 53а–53л)	132
Глава 7. Голосование с помощью уполномоченного лица (ст. 54–61)	152
Глава 7а. <i>Дистанционное голосование избирателями с ограниченными физическими возможностями (ст. 61а–61й), (изъято)</i>	166
Глава 8. (изъято), (ст. 62–68).	170
Глава 9. Установление результатов голосования в округе (ст. 69–81)	171
Глава 10. Избирательные протесты (ст. 82–83).	190
Глава 11. Избирательные комитеты (ст. 84–103)	196
Глава 12. Избирательная кампания (ст. 104–115)	231
Глава 13. Избирательная кампания в программах теле- и радиовещания (ст. 116–122)	244
Глава 14. Финансирование выборов из государственного бюджета (ст. 123–124)	247
Глава 15. Финансирование избирательной кампании (ст. 125–151).	250
Библиография	281
Публикации	281
Судебные решения	284
Нормативные акты	285
Другие документы	286
Интернет-источники	288

Uwagi wprowadzające

Można wyróżnić dwa modele ustawowej regulacji prawa wyborczego – skoncentrowany i rozproszony. Pierwszy polega na daleko idącym ujednoczeniu reguł przeprowadzania wyborów w państwie, co osiąga się dzięki uchwaleniu jednej ustawy wyborczej, zwanej zazwyczaj kodeksem wyborczym, regulującej sposób przeprowadzenia wyborów do różnych organów. Drugi model polega natomiast na uchwaleniu osobnych ustaw normujących sposób przeprowadzenia wyborów do poszczególnych organów (zob. M. JAGIELSKI: *Prawo wyborcze. W: Polskie prawo konstytucyjne na tle porównawczym*. Red. R.M. MAŁAJNY. Warszawa 2013, s. 253).

W Rzeczypospolitej Polskiej przez długi czas funkcjonował drugi z tych modeli. Jego emanacją stanowiło obowiązywanie pięciu różnych ustaw, z których każda regulowała inny rodzaj wyborów. Były to:

- 1) ustawa z dnia 27 września 1990 r. o wyborze Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, t.j. Dz.U. 2010, nr 72, poz. 467 ze zm.;
- 2) ustawa z dnia 16 lipca 1998 r. – Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw, t.j. Dz.U. 2010, nr 176, poz. 1190;
- 3) ustawa z dnia 12 kwietnia 2001 r. – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, Dz.U. 2007, nr 190, poz. 1360 ze zm.;
- 4) ustawa z dnia 20 czerwca 2002 r. o bezpośrednim wyborze wójta, burmistrza i prezydenta miasta, t.j. Dz.U. 2010, nr 176, poz. 1191;
- 5) ustawa z dnia 23 stycznia 2004 r. – Ordynacja wyborcza do Parlamentu Europejskiego, t.j. Dz.U. 2004, nr 25, poz. 219 ze zm.

Wymienione akty korespondowały co prawda ze standardami demokratycznymi, jednak korzystanie z nich w praktyce przysparzało wiele problemów, zarówno samym wyborcom, jak i organom przeprowadzającym wybory. Jako przykład można wskazać, że w każdej z wymienionych ustaw wyborczych znajdowały się przepisy dotyczące analogicznych spraw, np.: kwestii zasad bądź przepisów ogólnych, organów przeprowadzających wybory, spisów wyborców, trybu zgłaszania kandydatów, głosowania, ustalania wyników wyborów i ich ważności, prowadzenia kampanii wyborczej, finansowania wyborów, a także przepisy karne. W części regulacje te się różniły (np. różne godziny głosowania w poszczególnych rodzajach wyborów, zróżnicowane proce-

dury wnoszenia protestów wyborczych), co nie znajdowało usprawiedliwienia w specyfice poszczególnych wyborów. Były jednak i takie regulacje, które stanowiły dosłowne powtórzenie określonych unormowań, co z kolei było symptomem inflacji prawa wyborczego. Ponadto, ustawy te nie były w pełni autonomiczne i częstokroć wzajemnie odwoływały się do siebie. Sytuacji nie sanowały częste nowelizacje omawianych ustaw, przy czym na szczególną dezaprobatę zasługiwały zmiany dokonywane bezpośrednio w obliczu zbliżających się wyborów i dyktowane bieżącymi potrzebami politycznymi różnych partii, mających swą reprezentację w parlamencie.

Zarysowany stan rzeczy powodował, że:

- 1) nie tylko wyborcy, ale i organy przeprowadzające wybory musiały „rekonstruować” swoje uprawnienia i obowiązki wyborcze na podstawie wielu różnych ustaw, co zwłaszcza dla tych pierwszych – jako podmiotów nieprofesjonalnych – stanowiło ogromną trudność i w mniejszym lub większym stopniu ograniczało im możliwość korzystania z przysługujących praw wyborczych;
- 2) wyborcy nie nabywali nawyków mających bezpośredni wpływ na realizację ich praw wyborczych, a nieraz sami byli zniechęceni i zagubieni z uwagi na niezrozumiałe różnice w ustawach regulujących poszczególne rodzaje wyborów.

W zaistniałej sytuacji coraz większą rzeszę zwolenników zyskiwał postulat przyjęcia modelu pierwszego – jednolitego aktu wyborczego. Popierali go nie tylko przedstawiciele nauki prawa konstytucyjnego (zob. np.: W. SKRZYDŁO: *O potrzebie i walorach kodyfikacji prawa wyborczego*. „Studia Wyborcze” 2006, T. 1, s. 9–21; A. ŻUKOWSKI: *System wyborczy do Sejmu i Senatu RP*. Warszawa 2004, s. 191; K. SKOTNICKI: *Zasada powszechności w prawie wyborczym. Zagadnienia teorii i praktyki*. Łódź 2000, s. 84; J. BUCZKOWSKI: *Podstawowe zasady prawa wyborczego III Rzeczypospolitej Polskiej*. Lublin 1998, s. 362; A. PATRZALEK, W. SKRZYDŁO: *Cele i zasady kodyfikacji prawa wyborczego w Polsce*. „Przegląd Sejmowy” 1997, nr 2, s. 10–11; S. BACHRYNOWSKI: *Ujednoczenie ordynacji wyborczych do Parlamentu Europejskiego*. „Państwo i Prawo” 2010, z. 3, s. 53–61), ale także praktycy, w tym członkowie Państwowej Komisji Wyborczej (zob.: K.W. CZAPLICKI: *O potrzebie stabilności prawa wyborczego. Wybrane problemy*. Toruń 2009, s. 28; F. RYMARZ: *O wyższy poziom legislacji i stabilizację polskiego prawa wyborczego*. W: „*Iudices electionis custodes*” (*Sędziowie kustoszami wyborów*). Red. F. RYMARZ. Warszawa 2007, s. 153–154), oraz politycy. Podnosili oni m.in., że kodyfikacja prawa wyborczego:

- 1) będzie czynnikiem służącym kształtowaniu kultury politycznej i prawnej społeczeństwa, umacniającym wymiennie sferę praw politycznych obywateli, jak również mechanizm wyłaniania organów wybieralnych (zob. W. SKRZYDŁO: *O potrzebie i walorach kodyfikacji...*, s. 19–20);

- 2) korzystnie wpłynie na proces ułatwiania obywatelom udziału w wyborach, a także sprawniejsze funkcjonowanie organów wyborczych (zob. W. SKRZYDŁO: *O potrzebie i walorach kodyfikacji...*, s. 20);
- 3) będzie okazją do ustanowienia nowych rozwiązań, korespondujących ze zmieniającą się rzeczywistością, w tym zwłaszcza takich, jak alternatywne sposoby głosowania (zob. K. SKOTNICKI: *Przebieg prac nad kodeksem wyborczym*. W: *Kodeks wyborczy. Wstępna ocena*. Red. K. SKOTNICKI. Warszawa 2011, s. 12);
- 4) zapewni trwałość regulacji prawnych, czego gwarancją będą m.in. odrębności trybu ustawodawczego w przypadku kodeksów (zob. K. SKOTNICKI: *Przebieg prac...*, s. 12; A. PATRZAŁEK, W. SKRZYDŁO: *Cele i zasady...*, s. 11);
- 5) będzie sprzyjała dalszej demokratyzacji procesów wyborczych (zob. W. SKRZYDŁO: *O potrzebie i walorach kodyfikacji...*, s. 21).

Założenia, które winny przyświecać ustawodawcy podczas prac nad jednolitym aktem wyborczym, zebrali i uporządkowali w trzy kategorie Aleksander Patrzalek i Wiesław Skrzydło. Według powołanych autorów, „Po pierwsze, prawo wyborcze jest stosunkowo rozległą dziedziną prawa. Określa ono warunki nabycia i wykonywania ważnego prawa politycznego obywateli, jakim jest udział w kształtowaniu składu personalnego organów państwa. Zawiera też gwarancje prawne i instytucjonalne tego prawa podmiotowego oraz ustala mechanizmy ustanawiania reprezentacji na różnych szczeblach struktury podziału terytorialnego państwa i podejmowania przez obywateli decyzji w drodze referendum. Określa wreszcie uprawnienia organów państwowych w zakresie organizacji i przeprowadzania wyborów, rozstrzygania sporów wyborczych itp. kwestii. Po drugie, problematyka ujęta w ustawie wyborczej musi być potraktowana kompleksowo, a więc winna regulować wszystkie kwestie związane z realizacją prawa wyborczego przez obywateli i z funkcjonowaniem mechanizmu weryfikacji wyboru różnych organów na różnych szczeblach struktury państwa, obejmując ogół norm prawa materialnego i procedur w tej dziedzinie. Winna to być regulacja kompletna, niepozostawiająca poza kodeksem jakichkolwiek zagadnień z zakresu prawa wyborczego. Po trzecie, kodeks wyborczy to taka forma regulacji prawnej, która zapewnia trwałość postanowień na przyszłość i nie jest przeznaczona do celów doraźnych, do przeprowadzenia tylko konkretnych wyborów” (A. PATRZAŁEK, W. SKRZYDŁO: *Cele i zasady...*, s. 11).

Pierwszy projekt kodeksu wyborczego został opracowany już w 1996 r., z inicjatywy ówczesnego Prezydenta RP Aleksandra Kwaśniewskiego. Ten ostatni nie uczynił jednak wspomnianego projektu przedmiotem formalnej inicjatywy ustawodawczej; nie zainspirował również szerszej dyskusji nad tym projektem (zob. K. SKOTNICKI: *Przebieg prac...*, s. 12–13; W. SKRZYDŁO: *O potrzebie i walorach kodyfikacji...*, s. 20–21).

W kolejnych latach idea uchwalenia kodeksu wyborczego była żywo dyskutowana, nie tylko w kręgu konstytucjonalistów, ale także w środowiskach administracji wyborczej i polityków. Dopiero jednak w dniu 24 czerwca 2008 r. grupa 18 posłów, wywodzących się z Klubu Poselskiego Lewicy i Demokratów, formalnie zainicjowała uchwalenie ustawy – Kodeks wyborczy (zob. K. SKOTNICKI: *Przebieg prac...*, s. 13).

Wskazany przez inicjatorów celem projektu było zebranie w jednym akcie normatywnym przepisów prawa regulujących wszystkie procedury wyborcze w Polsce. Akcentowali oni, że istniejący stan prawny, w którym obowiązują wiele ustaw wyborczych uchwalonych w różnym czasie, a przy tym często nowelizowanych bezpośrednio przed konkretnymi wyborami, powoduje niespójność prawa, trudną do wytłumaczenia rozbieżność regulacji i nie sprzyja pożądanej stabilności prawa. Inicjatorzy wychodzili przy tym z założenia, że kodeks wyborczy nie powinien dokonywać przełomowych zmian w treści prawa wyborczego i powodować konieczności dokonania zmian w konstytucji. Miał stanowić jedynie kompilację dotychczasowych regulacji prawnych dotyczących prawa wyborczego (zob. Druk sejmowy nr 1568; szerzej na temat przebiegu prac nad kodeksem wyborczym zob. K. SKOTNICKI: *Przebieg prac...*, s. 13–33).

Ostatecznie, po wielu latach pracy, 5 stycznia 2011 r. Sejm uchwalił ustawę – Kodeks wyborczy, która weszła w życie dnia 1 sierpnia 2011 r. Jest to akt prawny określający zasady i tryb zgłaszania kandydatów oraz przeprowadzania wyborów: do Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej; Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej; do Parlamentu Europejskiego w Rzeczypospolitej Polskiej; do organów stanowiących jednostki samorządu terytorialnego; wójtów, burmistrzów i prezydentów miast; a także zawierający przepisy o warunkach ich ważności i przepisy karne za przestępstwa popełnione przeciwko wyborom (zob. W. SKRZYDŁO: *Kodyfikacja prawa wyborczego w Polsce – zakres i znaczenie*. „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2011, nr 3(7)).

Kodeks wyborczy nie jest aktem, który jedynie ujednocila przepisy dotychczas obowiązujących ustaw wyborczych. Wprowadza bowiem wiele nowych, nieznanych dotąd rozwiązań, jak np.:

- jednomandatowe okręgi wyborcze do Senatu;
- parytety na listach wyborczych;
- rejestry wpłat i kredytów na rzecz komitetów wyborczych;
- ujednocilenie godzin głosowania we wszystkich rodzajach wyborów;
- możliwość głosowania korespondencyjnego za granicą.

Co interesujące i niepokojące zarazem, Kodeks wyborczy – jeszcze przed wejściem w życie – został aż sześciokrotnie znowelizowany (ustawą z dnia 3 lutego 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks wyborczy, Dz.U. 2011, nr 26, poz. 134; ustawą z dnia 1 kwietnia 2011 r. o zmianie ustawy – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej

Polskiej oraz ustawy – Kodeks wyborczy, Dz.U. 2011, nr 94, poz. 550; ustawą z dnia 15 kwietnia 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks wyborczy oraz ustawy – Przepisy wprowadzające ustawę – Kodeks wyborczy, Dz.U. 2011, nr 102, poz. 588; ustawą z dnia 26 maja 2011 r. o zmianie ustawy o samorządzie gminnym oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2011, nr 134, poz. 777; ustawą z dnia 27 maja 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks wyborczy oraz ustawy – Przepisy wprowadzające ustawę – Kodeks wyborczy, Dz.U. 2011, nr 147, poz. 881; ustawą z dnia 29 lipca 2011 r. o zmianie ustawy o zasadach ewidencji i identyfikacji podatników i płatników oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2011, nr 171, poz. 1016). Zmiany te dotyczyły m.in. podziału na okręgi wyborcze, które ustalono błędnie w pierwotnym tekście Kodeksu. Wprowadzono również obowiązek przekazywania informacji o wyborach wyborcom niepełnosprawnym oraz umożliwiono tej grupie wyborców skorzystanie z opcji głosowania korespondencyjnego oraz z opcji głosowania osobistego za pomocą nakładek do głosowania sporządzonych w alfabecie Braille’a. Przyjęto tym samym rozwiązania, które w toku prac nad Kodeksem zostały odrzucone (zob. K. SKOTNICKI: *Przebieg prac...*, s. 35).

Ponadto, jeszcze przed wejściem w życie, Kodeks wyborczy został zaskarżony (przez posłów Prawa i Sprawiedliwości) do Trybunału Konstytucyjnego, pod zarzutem sprzeczności z ustawą zasadniczą wielu jego rozwiązań. W ogłoszonym w dniu 20 lipca 2011 r. wyroku Trybunał Konstytucyjny uznał za sprzeczne z ustawą zasadniczą te postanowienia Kodeksu wyborczego, które dotyczyły:

- możliwości zarządzenia dwudniowego głosowania w wyborach: do Sejmu i do Senatu RP oraz Prezydenta RP;
- ograniczeń w prowadzeniu kampanii wyborczej na billboardach oraz poprzez rozpowszechnianie spotów wyborczych (zob. wyrok TK z dnia 20 lipca 2011 r., K 9/11, OTK ZU 2011/6A/61; zob. także K. SKOTNICKI: *Przebieg prac...*, s. 35).

Już po wejściu w życie (do chwili obecnej, tj. do dnia 31 sierpnia 2017 r.) Kodeks wyborczy został znowelizowany jeszcze kilkunastokrotnie (ustawą z dnia 31 sierpnia 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks wyborczy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2011, nr 217, poz. 1281; ustawą z dnia 13 lipca 2012 r. o zmianie ustawy o działach administracji rządowej oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2012, poz. 951; ustawą z dnia 23 listopada 2012 r. – Prawo pocztowe, Dz.U. 2012, poz. 1529; ustawą z dnia 10 stycznia 2014 r. o zmianie ustawy – Kodeks wyborczy, Dz.U. 2012, poz. 179; ustawą z dnia 10 stycznia 2014 r. o zmianie ustawy – Kodeks wyborczy, Dz.U. 2014, poz. 180; ustawą z dnia 11 lipca 2014 r. o zmianie ustawy – Kodeks wyborczy oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2014, poz. 1072; ustawą z dnia 25 czerwca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks wyborczy, Dz.U. 2015, poz. 1043; ustawą z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks wyborczy, Dz.U. 2015, poz. 1044; ustawą z dnia 25 czerwca 2015 r. o zmianie ustawy o samorządzie gminnym oraz niektó-

rych innych ustaw, Dz.U. 2015, poz. 1045; ustawą z dnia 25 września 2015 r. o zmianie ustawy – Prawo o stowarzyszeniach oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2015, poz. 1923; ustawą z dnia 22 grudnia 2015 r. o zmianie ustawy o działach administracji rządowej oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. 2015, poz. 2281; ustawą z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym, Dz.U. 2017, poz. 1089). Kodeks wyborczy doczekał się również tekstu jednolitego (obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 listopada 2016 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Kodeks wyborczy, Dz.U. 2017, poz. 15).

Na treść Kodeksu wyborczego miały także wpływ kolejne wyroki Trybunału Konstytucyjnego, m.in. orzeczenie wydane dnia 18 lipca 2012 r. W werdykcie tym Trybunał Konstytucyjny uznał za sprzeczne z ustawą zasadniczą te postanowienia Kodeksu wyborczego, które przewidywały brak możliwości zaskarżenia postanowienia Państwowej Komisji Wyborczej do sądu w zakresie biernego prawa wyborczego (zob. wyrok TK z dnia 18 lipca 2012 r., K 14/12, OTK ZU 2012/7A/82).

Częstotliwość nowelizacji Kodeksu wyborczego niewątpliwie pomniejsza znaczenie tego aktu i nie pozwala określić go mianem gwaranta stabilności prawa wyborczego w Polsce.

Należy podkreślić, że choć Kodeks wyborczy jest obecnie głównym źródłem prawa wyborczego w Polsce, to nie jest on jedynym źródłem tego prawa. Normy prawa wyborczego odnajdziemy także m.in. w:

- Konstytucji RP (np. art.: 62, 96, 97, 99, 100, 101, 127, 128, 129 czy art. 169 ust. 2 i 3);
- umowach międzynarodowych ratyfikowanych w trybie kwalifikowanym (np.: art. 25 Międzynarodowego paktu praw obywatelskich (osobistych) i politycznych, otwartego do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 r., Dz.U. 1977, nr 38, poz. 167; art. 3 Protokołu nr 1 do Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, Dz.U. 1995, nr 36, poz. 175 z późn. zm.; art. 20 ust. 2 lit. b i art. 22 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, Dz.Urz. UE C 83/50 z 30.03.2010 r.);
- innych niż Kodeks wyborczy ustawach (np. w ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych, t.j. Dz.U. 2011, nr 155, poz. 924 czy w ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym, t.j. Dz.U. 2016, poz. 446 ze zm.);
- rozporządzeniach (np. rozporządzenie Ministra Infrastruktury z dnia 29 lipca 2011 r. w sprawie lokali obwodowych komisji wyborczych dostosowanych do potrzeb wyborców niepełnosprawnych, Dz.U. 2011, nr 158, poz. 938; rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych z dnia 29 grudnia 2014 r. w sprawie spisu wyborców, Dz.U. 2015, poz. 5);
- aktach o charakterze wewnętrznie wiążącym, wydawanych przez Państwową Komisję Wyborczą, w całości poświęconych problematyce wy-

borczej (jak: uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 12 sierpnia 2013 r. w sprawie powołania komisarzy wyborczych na kadencję w latach 2013–2018, M.P. 2013, poz. 722; komunikat Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 5 sierpnia 2013 r. w sprawie sprawozdań finansowych komitetów wyborczych uczestniczących w wyborach uzupełniających do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, przeprowadzonych w dniu 21 kwietnia 2013 r., M.P. 2013, poz. 753).

Biorąc pod uwagę powyższe, katalog źródeł prawa wyborczego w Polsce należy uznać za niezwykle szeroki. Składają się nań bowiem normy o zróżnicowanym charakterze, różnej mocy prawnej i zasięgu terytorialnym, pochodzące w dodatku od różnych – krajowych, europejskich i międzynarodowych – ośrodków decyzyjnych.

Szczegółowa analiza najważniejszego aktu prawa wyborczego w Polsce, jakim jest niewątpliwie Kodeks wyborczy, zasługuje na uwagę, i to co najmniej z dwóch powodów. Pierwszym jest stała potrzeba przybliżania szerokiemu gronu czytelników problematyki wyborczej oraz uzmysławiania wagi i znaczenia wyborów dla demokratycznego porządku politycznego. Drugim powodem jest aspekt dydaktyczny, związany z chęcią wyjaśnienia zawilóści proceduralnych i technicznych procesu wyborczego oraz upowszechniania wiedzy na ten temat wśród decydentów politycznych, praktyków zajmujących się wyborami na co dzień, specjalistów oraz badaczy zainteresowanych tą tematyką, wreszcie studentów takich kierunków, jak prawo, administracja, politologia.

Do tej pory na rynku wydawniczym w Polsce ukazały się dwa komentarze do Kodeksu wyborczego – pierwszy zbiorowego autorstwa członków i sekretarza poprzedniego składu Państwowej Komisji Wyborczej, drugi natomiast autorstwa prof. dr. hab. Bogusława Banaszaka. Co jednak ważne, oba te komentarze oraz niniejszy dość istotnie różnią się od siebie, zarówno pod względem podejścia do tematu, jak i spojrzenia na omawiane zagadnienia.

Do atutów niniejszej publikacji należy zaliczyć:

- aktualność (książka uwzględnia stan prawny obowiązujący na dzień 31 sierpnia 2017 r.);
- uwzględnienie aktualnego dorobku nauki prawa oraz orzecznictwa organów krajowych i międzynarodowych;
- łączenie zagadnień teoretycznych z elementami praktyki;
- zastosowanie tabel, pozwalających lepiej i szybciej odczytać objaśniane przepisy.

Niniejszą pracę można niejako podzielić na trzy „części”, przyjmując za kryterium autorów komentarzy i sposób narracji. Pierwsze dwie zostały ujęte w sposób typowy, znany z innych komentarzy do aktów prawnych. Zawarte są w nich szersze omówienia przepisów, będące ich swoistą wykładnią, uzupełnioną przywołaniem aktów prawnych wykonawczych oraz wytycznymi

i wyjaśnieniami Państwowej Komisji Wyborczej. Znajdujemy w nich również omówienia tematycznych orzeczeń trybunałów i sądów oraz aktów prawa międzynarodowego i europejskiego. Na pewno te „części” są w większym stopniu dedykowane studentom i tym osobom, które będą poszukiwać w niniejszej publikacji wiedzy praktycznej. Natomiast składające się na „część” trzecią art. 104–151 zostały skomentowane w całkowicie odmienny sposób. Otóż jej autor, komentując wskazane przepisy, w większym stopniu koncentruje się na ich ocenie, dokonywanej w wielu płaszczyznach. Choć można dyskutować na temat niektórych, być może zbyt radykalnych czy rewolucyjnych wręcz opinii oraz propozycji rozwiązań, to jednak styl przyjęty przez autora sprawia, że komentarze do przepisów stają się niemalże odrębnymi glosami zawierającymi ich krytyczną analizę, broniąc takich zapisów. Rezygnacja z przyjęcia jednolitego sposobu wykładni była świadomym zabiegiem autorów niniejszego *Komentarza*.

Artur Biłgorajski

Bibliografia

Publikacje

- Aktualne problemy prawa wyborczego*. Red. B. BANASZAK, A. BISZTYGA, A. FEJA-PASZKIEWICZ. Zielona Góra 2015.
- Aktywny obywatel, nowoczesny system wyborczy*. Red. L. KOLARSKA-BOBIŃSKA, J. KUCHARCZYK, J. ZBIERANEK. Warszawa 2006.
- Alternatywne sposoby głosowania a aktywizacja elektoratu*. Red. S. GRABOWSKA, R. GRABOWSKI. Rzeszów 2007.
- ANDRZEJEW I., ŚWIDA W., WOLTER W.: *Kodeks karny z komentarzem*. Warszawa 1973.
- BACHRYNOWSKI S.: *Ujednolicenie ordynacji wyborczych do Parlamentu Europejskiego*. „Państwo i Prawo” 2010, z. 3.
- BANASZAK B.: *Kodeks wyborczy. Komentarz*. Wyd. 2. Warszawa 2015.
- BILGORAJSKI A.: *Glosa do art. 99 ust. 3 Konstytucji RP*. W: *Wybrane aspekty parlamentarizmu zrjonalizowanego*. Red. M. PAŹDZIOR, B. SZMULIK. Lublin 2011.
- BILGORAJSKI A.: *Kilka uwag na temat Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawach osób niepełnosprawnych*. „Humanistyczne Zeszyty Naukowe – Prawa Człowieka” 2009, nr 12.
- BILGORAJSKI A.: *Posiadanie praw publicznych oraz posiadanie praw wyborczych jako przesłanki czynnego prawa wyborczego w RP*. „Polityka i Społeczeństwo” 2015, nr 3(13).
- BISZTYGA A.: *Geneza i charakter prawny instytucji referendum*. „Humanistyczne Zeszyty Naukowe” [Katowice] 1993, nr 8.
- BISZTYGA A.: *O referendum jako elemencie procesu tworzenia prawa*. W: *Konstytucjonalizm a doktryny polityczno-prawne. Najnowsze kierunki badań*. Red. R.M. MAŁAJNY. Katowice 2008, s. 227–246.
- BOGDAN G., ĆWIAKAŁSKI Z., KARDAS P., MAJEWSKI J., RAGLEWSKI J., SZEWCZYK M., WRÓBEL W., ZOLL A.: *Kodeks karny. Część ogólna. T. 1: Komentarz do art. 1–116*. Kraków 2004.
- BUCHAŁA K., ĆWIAKAŁSKI Z., SZEWCZYK M., ZOLL A.: *Komentarz do kodeksu karnego. Część ogólna*. Warszawa 1994.
- BU CZKOWSKI J.: *Podstawowe zasady prawa wyborczego III Rzeczypospolitej Polskiej*. Lublin 1998.
- CHMAJ M., SKRZYDŁO W.: *System wyborczy w Rzeczypospolitej Polskiej*. Kraków 2005.
- CZAPLIICKI K.W.: *O potrzebie stabilności prawa wyborczego. Wybrane problemy*. Toruń 2009.

- CZAPLICKI K.W., DAUTER B., JAWORSKI S.J., KISIELEWICZ A., RYMARZ F.: *Kodeks wyborczy. Komentarz*. Warszawa 2014.
- CZARNY P.: *Konstytucyjnoprawny status osób ubezwłasnowolnionych. Wybrane problemy*. W: *Stosowanie Konstytucji RP z 1997 roku – doświadczenia i perspektywy*. Red. Z. MACIĄG. Kraków 2006.
- DĄBROWSKI M.: *Ubezwłasnowolnienie częściowe a prawo wyborcze w świetle standardów europejskich*. „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2010, nr 2–3.
- Druk sejmowy nr 1568.
- GALSTER J., SZYSZKOWSKI W., WASIK Z., WITKOWSKI Z.: *Prawo konstytucyjne*. Toruń 1995.
- GAMBALE P., SICA G.: *Prawo wyborcze i prawo do głosowania obywateli mieszkających za granicą: rekonstrukcja „przykładu włoskiego”*. „Studia Wyborcze” 2011, T. 11.
- GAPSKI M.P.: *Nowe techniki głosowania w świetle zasady bezpośredniości wyborów*. „Przegląd Sejmowy” 2009, nr 2.
- GEBETHNER S.: *Wybory do Sejmu i Senatu. Komentarz do ustawy z dnia 12 kwietnia 2001 r. – Ordynacja wyborcza do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej*. Warszawa 2001.
- JAGIELSKI M.: *Prawo wyborcze*. W: *Polskie prawo konstytucyjne na tle porównawczym*. Red. R.M. MAŁAJNY. Warszawa 2013.
- JAGIELSKI M.: *Referendum*. W: *Polskie prawo konstytucyjne na tle porównawczym*. Red. R.M. MAŁAJNY. Warszawa 2013.
- KAMIŃSKI I.C.: *Swoboda wypowiedzi w orzeczeniach Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu*. Kraków 2006.
- KŁĄCZYŃSKA N.: *Komentarz do art. 40 Kodeksu karnego*. Lex Omega intranet [b.d.w.], teza 11.
- Kodeks wyborczy. Wstępna ocena*. Red. K. SKOTNICKI. Warszawa 2011.
- KRZYSZEŃ G.: *Selekcja i zgłaszanie kandydatów w wyborach parlamentarnych w świetle standardów wyborów demokratycznych*. „Studia Wyborcze” 2006, T. 2.
- KUROWSKI K.: *Prawa wyborcze osób niepełnosprawnych – zagadnienia teorii i praktyki*. „Studia Wyborcze” 2011, T. 11.
- LACHOWSKI J.: *Pozbawienie praw publicznych w kodeksie karnym*. „Prokuratura i Prawo” 2003, nr 10.
- MAKAREWICZ J.: *Prawo karne. Wykład porównawczy z uwzględnieniem prawa obowiązującego w Rzeczypospolitej Polskiej*. Lwów–Warszawa 1924.
- MAKOWSKI W.: *Prawo karne. Część ogólna*. Warszawa–Lublin–Łódź–Poznań [b.d.w.].
- MICHALAK B., SOKAŁA A.: *Leksykon prawa wyborczego i systemów wyborczych*. Warszawa 2010.
- MORDWIŁKO J.: *Instytucja pełnomocnika wyborcy w aspekcie porównawczym*. „Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych” 2006, nr 3.
- MORDWIŁKO J.: *W sprawie ustanowienia w polskim prawie wyborczym instytucji pełnomocnika wyborcy oraz możliwości głosowania drogą pocztową (głosowania korespondencyjnego)*. „Przegląd Sejmowy” 2001, nr 1.
- NOWACKI J.: *„Odpowiednie” stosowanie przepisów prawa*. „Państwo i Prawo” 1964, z. 3.

- PATRZALEK A., SKRZYDŁO W.: *Cele i zasady kodyfikacji prawa wyborczego w Polsce*. „Przegląd Sejmowy” 1997, nr 2.
- PEIPER L.: *Komentarz do kodeksu karnego*. Kraków 1936.
- PIASECKI A.K.: *Demokracja bezpośrednia w Polsce po 1989 roku*. „Przegląd Sejmowy” 2006, nr 1(72).
- Polskie prawo konstytucyjne na tle porównawczym*. Red. R.M. MAŁAJNY. Warszawa 2013.
- Prawo wyborcze. Analizy. Interpretacje. Rekomendacje*. Red. J. ZBIERANEK. Warszawa 2009.
- Prawo wyborcze Rzeczypospolitej Polskiej i problemy akcesji Polski do Unii Europejskiej*. Red. A. SYLWESTRZAK. Olsztyn 2003.
- RAKOWSKA A.: *Głosowanie przez pełnomocnika (uwagi krytyczne)*. „Studia Wyborcze” 2007, T. 4.
- RAKOWSKA A.: *Postępowanie w sprawach protestów wyborczych*. „Państwo i Prawo” 2010, z. 3.
- RYBSKI R.: *Konstytucyjny status osób ubezwłasnowolnionych*. Warszawa 2015.
- RYMARZ F.: *O wyższy poziom legislacji i stabilizację polskiego prawa wyborczego*. W: „*Iudices electionis custodes*” (Sędziowie kustoszami wyborów). Red. F. RYMARZ. Warszawa 2007.
- RZUCIDŁO J.: *Perspektywy głosowania za pośrednictwem Internetu w Rzeczypospolitej Polskiej*. „Studia Wyborcze” 2013, T. 15.
- SARSIEMBAJEW S.A.: *Spisy wyborców w prawie wyborczym*. „Studia Wyborcze” 2011, T. 11.
- SERWACH M.: *Komentarz do art. 13 Kodeksu cywilnego*. Lex Omega intranet.
- SKOTNICKI K.: *Glosa do wyroku TK z 20 lipca 2011 r.* „Przegląd Sejmowy” 2012, nr 1.
- SKOTNICKI K.: *O możliwościach tzw. alternatywnych sposobów głosowania przez obywateli polskich przebywających w dniu głosowania za granicą*. „Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu” 2008, nr 1.
- SKOTNICKI K.: *Przebieg prac nad kodeksem wyborczym*. W: *Kodeks wyborczy. Wstępna ocena*. Red. K. SKOTNICKI. Warszawa 2011.
- SKOTNICKI K.: *Zagadnienia związane z instytucją głosowania przez pełnomocnika*. „Zeszyty Prawnicze Biura Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu” 2007, nr 3.
- SKOTNICKI K.: *Zasada powszechności w prawie wyborczym. Zagadnienia teorii i praktyki*. Łódź 2000.
- SKRZYDŁO W.: *Kodyfikacja prawa wyborczego w Polsce – zakres i znaczenie*. „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2011, nr 3(7).
- SKRZYDŁO W.: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*. Warszawa 2013.
- SKRZYDŁO W.: *O potrzebie i walorach kodyfikacji prawa wyborczego*. „Studia Wyborcze” 2006, T. 1.
- STARANOWICZ T.: *Status prawny komitetu wyborczego*. W: *Prawo wyborcze Rzeczypospolitej Polskiej i problemy akcesji Polski do Unii Europejskiej*. Red. A. SYLWESTRZAK. Olsztyn 2003.
- STEFAŃSKI R.: *Glosa do postanowienia SN z dnia 17 maja 1990 r., V KZP 5/90*. OSP 1991, z. 1, poz. 16.
- STEFAŃSKI R.: *Środek karny pozbawienia praw publicznych*. „Ius Novum” 2009, nr 3.

- STRZAŁKOWSKI T.: *Wpływ miejsca zamieszkania na realizację praw wyborczych w Polsce*. „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2015, nr 4(26).
- SZYMANEK J.: *Prawna regulacja komitetów wyborczych w kodeksie wyborczym*. W: *Kodeks wyborczy. Wstępna ocena*. Red. K. SKOTNICKI. Warszawa 2011.
- ŚCIEBIOR-JOŃSKA P.: *Głosowanie przez pełnomocnika*. „Wrocławskie Studia Politologiczne” 2014, nr 16.
- TOMKIEWICZ M.: *Utrata praw publicznych w prawie polskim: przyczyny, zakres i skutki*. „Przegląd Sądowy” 2012, nr 1.
- UZIĘBŁO P.: *Prawne gwarancje zasady powszechności wyborów a wyzwania współczesności*. W: *Aktualne problemy prawa wyborczego*. Red. B. BANASZAK, A. BISZTYGA, A. FEJA-PASZKIEWICZ. Zielona Góra 2015.
- WASZAK M., ZBIERANEK J.: *Propozycja obniżenia wieku czynnego prawa wyborczego do lat 16. Wybrane zagadnienia*. Warszawa 2010.
- ZBIERANEK J.: *Alternatywne procedury głosowania w polskim prawie wyborczym – gwarancja zasady powszechności wyborów czy mechanizm zwiększania frekwencji wyborczej?* Warszawa 2013.
- ZBIERANEK J.: *Nowe procedury: głosowanie korespondencyjne i przez pełnomocnika*. W: *Kodeks wyborczy. Wstępna ustawa*. Red. K. SKOTNICKI. Warszawa 2011.
- ZWIERZCHOWSKI E.: *Wprowadzenie do nauki prawa konstytucyjnego państw demokratycznych*. Katowice 1992.
- ZYCH R., KOWALCZYK T.: *Pozbawienie praw publicznych jako środek karny w aspekcie realizacji praw wyborczych*. „Przegląd Prawa Konstytucyjnego” 2012, nr 2.
- ŻUKOWSKI A.: *Głosowanie korespondencyjne – wskazówki dla Polski?* „Studia Wyborcze” 2009, T. 7.
- ŻUKOWSKI A.: *System wyborczy do Sejmu i Senatu RP*. Warszawa 2004.

Orzecznictwo

- Wyrok TK z dnia 6 kwietnia 2016 r., P 5/14. OTK 2016/A/15.
- Wyrok TK z dnia 18 lipca 2012 r., K 14/12. OTK ZU 2012/7A/82.
- Wyrok TK z dnia 20 lipca 2011 r., K 9/11. OTK-A 2011, nr 6, poz. 61.
- Wyrok SA w Krakowie z dnia 23 lutego 2006 r., II AKa 14/06. KZS 2006, z. 3, poz. 32.
- Wyrok SA w Krakowie z dnia 16 stycznia 2002 r., II AKa 308/01. KZS 2002, z. 2, poz. 32.
- Wyrok SA w Lublinie z dnia 12 czerwca 2001 r., II AKa 98/2001. LexPolonica nr 355306.
- Wyrok SA w Katowicach z dnia 31 maja 2001 r., II AKa 90/01. „Prokuratura i Prawo” 2002, nr 5, poz. 11.
- Wyrok SA w Lublinie z 27 kwietnia 1999 r. OSP 2000, nr 9, poz. 127.
- Postanowienie SN z dnia 19 października 2000 r., III SW 14/00.
- Postanowienie SN z dnia 14 sierpnia 2001 r., III SW 17/01. OSNP 2002, nr 3, poz. 56.

- Postanowienie SN z dnia 18 września 2002 r., III SW 27/02. OSNP 2003, nr 4, poz. 88.
- Postanowienie SN z dnia 19 września 2002 r., III SW 28/02. OSNP 2003, nr 4, poz. 89.
- Postanowienie SN z dnia 16 sierpnia 2005 r., III SW 12/05. Lex nr 328079.
- Postanowienie SN z dnia 16 listopada 2005 r., III SW 120/05.
- Postanowienie SN z dnia 17 maja 2007 r., III SK 6/07. OSNP 2008/7–8/120.
- Postanowienie SN z dnia 15 lipca 2010 r., III SW 96/10. OSPN 2011, nr 3–4, poz. 55.
- Postanowienie SN z dnia 29 sierpnia 2011 r., sygn. SW 8/11.
- Postanowienie SN z dnia 31 sierpnia 2011 r., III SW 10/11. OSNAPiUS 2011, nr 11–12, poz. 151.
- Postanowienie SN z dnia 3 listopada 2011 r., III SW 119/11. OSNP 2012, nr 11–12, poz. 156.
- Postanowienie SN z dnia 4 listopada 2011 r., III SW 85/11.
- Postanowienie SN z dnia 24 maja 2007 r., sygn. akt V CZ 43/07. Lex nr 611447.
- Postanowienie SA w Krakowie z dnia 22 listopada 2010 r., II AKz w 1164/10. KZS 2011, z. 1, poz. 60.
- Uchwała SN z dnia 14 grudnia 2011 r., III SW 173/11. OSNP 2012, nr 11–12, poz. 149.
- Uchwała SN z dnia 25 kwietnia 2003 r., sygn. akt III CZP 8/03. OSNC 2004, z. 1, poz. 1.
- Uchwała SN z dnia 7 lipca 2003 r., III SW 133/03. OSNP 2004, nr 1 poz. 22.

Akty normatywne

- Rozporządzenie Ministra Administracji i Cyfryzacji z dnia 20 stycznia 2015 r. w sprawie sposobu prowadzenia oraz aktualizacji wykazu pakietów wyborczych. Dz.U. 2015, poz. 120.
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 15 lipca 2011 r. w sprawie szczegółowych wymagań w zakresie ochrony lokali obwodowych komisji wyborczych w czasie przerwy w głosowaniu. Dz.U. 2011, nr 158, poz. 939.
- Rozporządzenie Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 28 lipca 2011 r. w sprawie sporządzania aktu pełnomocnictwa do głosowania w wyborach: do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, do Parlamentu Europejskiego w Rzeczypospolitej Polskiej, do organów stanowiących jednostek samorządu terytorialnego oraz wójtów, burmistrzów i prezydentów miast. Dz.U. nr 157, poz. 936 z późn. zm.
- Rozporządzenie Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 23 lutego 2015 r. w sprawie wykazu pakietów wyborczych w głosowaniu korespondencyjnym za granicą. Dz.U. 2015, poz. 293.
- Rozporządzenie Ministra Spraw Zagranicznych z dnia 9 marca 2015 r. w sprawie przesyłek w głosowaniu korespondencyjnym za granicą. Dz.U. 2015, poz. 362.

- Ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy. Dz.U. 2014, poz. 1502 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 8 października 1982 r. o społeczno-zawodowych organizacjach rolników. Dz.U. 1982, nr 32, poz. 217 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 22 marca 1989 r. o rzemiośle. T.j. Dz.U. 2015, poz. 1182.
- Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach. T.j. Dz.U. 2015, poz. 1393.
- Ustawa z dnia 23 maja 1991 r. o organizacjach pracodawców. T.j. Dz.U. 2015, poz. 2029.
- Ustawa z dnia 23 maja 1991 r. o związkach zawodowych. T.j. Dz.U. 2015, poz. 1881.
- Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o partiach politycznych. T.j. Dz.U. 2011, nr 155, poz. 924.
- Ustawa z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej. Dz.U. 2013, poz. 743 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych. Dz.U. 2011, nr 127, poz. 721 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 16 lipca 1998 r. – Ordynacja wyborcza do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw. Dz.U. 2010, nr 176, poz. 1190 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 30 czerwca 2000 r. – Prawo własności przemysłowej. Dz.U. 2013, poz. 1410 z późn. zm.

Inne dokumenty

- Informacja Państwowej Komisji Wyborczej o tworzeniu komitetu wyborczego wyborców w wyborach do rad gmin, rad powiatów i sejmików województw oraz wójtów, burmistrzów i prezydentów miast, które zostaną zarządzane na dzień 16 listopada 2014 r., sygn. ZPOW-703-112/14.
- Kodeks dobrej praktyki w sprawach wyborczych. Wytyczne i raport wyjaśniający. Przyjęty przez Komisję Wenecką na 52. Sesji. Wenecja, 18–19 października 2002 r.
- Komunikat Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 3 września 2015 r. w sprawie sprawozdań finansowych komitetów wyborczych uczestniczących w wyborach Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, przeprowadzonych w dniach 10 maja 2015 r. i 24 maja 2015 r. M.P. 2015, poz. 974.
- Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 11 sierpnia 2014 r. w sprawie wzoru zaświadczenia dla męża zaufania wyznaczonego do obwodowej komisji wyborczej w wyborach do organów jednostek samorządu terytorialnego. M.P. 2014, poz. 701.
- Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 22 września 2014 r. w sprawie trybu i sposobu przekazywania przez komisarzy wyborczych i obwodowe komisje wyborcze Państwowej Komisji Wyborczej, w trakcie głosowania, danych o liczbie osób uprawnionych do głosowania oraz o liczbie wyborców, którym wydano karty do głosowania w stałych obwodach głosowania w wyborach do rad gmin, rad powiatów, sejmików województw i rad dzielnic m.st. Warszawy oraz w wyborach wójtów, burmistrzów i prezydentów miast w 2014 r. M.P. 2014, poz. 904.

- Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 29 września 2014 r. w sprawie wytycznych dla obwodowych komisji wyborczych dotyczących zadań i trybu przygotowania oraz przeprowadzenia głosowania w wyborach organów jednostek samorządu terytorialnego, zarządzonych na dzień 16 listopada 2014 r. M.P. 2014, poz. 934.
- Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 22 grudnia 2014 r. w sprawie sposobu postępowania z kopertami zwrotnymi i pakietami wyborczymi w głosowaniu korespondencyjnym w kraju. M.P. 2015, poz. 37.
- Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 9 lutego 2015 r. w sprawie określenia wzoru i rozmiaru koperty na pakiet wyborczy, koperty zwrotnej, koperty na kartę do głosowania, oświadczenia o osobistym i tajnym oddaniu głosu oraz instrukcji głosowania korespondencyjnego. M.P. 2015, poz. 211 z późn. zm.
- Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 9 marca 2015 r. w sprawie wzoru zaświadczenia dla mężów zaufania do obwodowych komisji wyborczych w wyborach do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, w wyborach Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej oraz w wyborach do Parlamentu Europejskiego w Rzeczypospolitej Polskiej. M.P. 2015, poz. 278.
- Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 16 września 2015 r. w sprawie trybu i sposobu przekazywania przez okręgowe i obwodowe komisje wyborcze Państwowej Komisji Wyborczej, w trakcie głosowania, danych o liczbie osób uprawnionych do głosowania oraz o liczbie wyborców, którym wydano karty do głosowania w stałych obwodach głosowania utworzonych w kraju w wyborach do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, zarządzonych na dzień 25 października 2015 r. M.P. 2015, poz. 930.
- Uchwała Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 25 września 2015 r. sprawie wytycznych dla obwodowych komisji wyborczych dotyczących zadań i trybu przygotowania oraz przeprowadzenia głosowania w obwodach głosowania utworzonych w kraju w wyborach do Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej i do Senatu Rzeczypospolitej Polskiej, zarządzonych na dzień 25 października 2015 r. M.P. 2015, poz. 1008.
- Informacja Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 14 kwietnia 2015 r. dotycząca uprawnień mężów zaufania, sygn. ZPOW603180/15, http://prezydent2015.pkw.gov.pl/aktualnosci/0/41_Informacja_Panstwowej_Komisji_Wyborczej_z_dnia_14_kwietnia_2015_r_dotyczaca_uprawnien_mezow_zaufania.
- Pismo Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 21 sierpnia 2015 r. kierowane do pełnomocnika wyborczego KKW Zjednoczona Lewica, sygn. ZPOW-503-79/15.
- Wyjaśnienia Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 25 sierpnia 2014 r. dotyczące zasad finansowania kampanii wyborczej w wyborach organów jednostek samorządu terytorialnego, zarządzonych na dzień 16 listopada 2014 r., sygn. ZKF-780-6/14, <http://pkw.gov.pl/wyjasnienia-informacje-i-pisma-okolne-samorzad-2014/wyjasnienia-panstwowej-komisji-wyborczej-z-dnia-25-sierpnia-2014-r.html>.
- Wyjaśnienia Państwowej Komisji Wyborczej z dnia 17 marca 2015 r., sygn. ZPOW-603-95/15.

Netografia

http://www.sn.pl/aktualnosci/SitePages/Komunikaty_o_sprawach.aspx?ItemID=85&ListName=Komunikaty_o_sprawach&rok=2015

http://www.sn.pl/aktualnosci/SitePages/Komunikaty_o_sprawach.aspx?ItemID=88&ListName=Komunikaty_o_sprawach

http://samorzad.pap.pl/depesze/polecane_artykuly.firma/150194/Sluszne-protesty--Informacje-ze-wszystkich-sadow-okregowycvh-w-Polsce

<http://wiadomosci.dziennik.pl/wybory-samorzadowe/artykuly/476844,poltora-tysiaca-wyborczych-protestow-w-sadach-okregowych.html>

<http://wpolityce.pl/polityka/225395-czego-domaga-sie-sad-przy-skladaniu-protestu-wyborczego-dokumentow-ktorych-nie-da-sie-uzyskac-i-3585-fotokopii-wniosku>

<http://wybory2014.pkw.gov.pl/pl/komitety/view/3311>

<http://wybory2014.pkw.gov.pl/pl/komitety/view/5136>